

25. Deci E. L. A motivational of approach to self : integration in personality / E. L. Deci, R. M. Ryan // Perspectives on motivation : Nebraska symposium on motivation. – Lincoln : University of Nebraska Press, 1991. – Vol. 38. – P. 237–288.
26. Kilpatrick M. Physical activity motivation : a practitioner's guide to self-determination theory / M. Kilpatrick, E. Hebert, D. Jacobsen // International Journ. of Sport Psychol. – Roma, 2002. – № 73 (4). – P. 36–41.
27. Llamas L. S. Satisfaction of the basic psychological needs and motivation in physical education : differences by gender and sport practice [in Spanish] / L. S. Llamas, D. Gonzales-Cutre, C. Martinez Galindo, N. Alonso / In : Proceedings of the seminar about research perspective in the field of physical education and its faculty / ed. C. Romero. – Granada, Spain, 2007. – 123 p.
28. Mowling C. M. Student motivation in physical education : breaking down barriers / C. M. Mowling, S. J. Brock, K. K. Eiler // The Journ. of Physical Education, Recreation & Dance. – Reston, 2004. – Vol. 75. – P. 40–45.
29. Ntoumanis N. Motivation in physical education classes : a self-determination theory perspective / N. Ntoumanis, M. Standage // Theory and Research in Education. – Lawrence, 2011. – Vol. 7. 2. – P. 194–202.
30. Theobald M. A. Increasing student motivation : strategies for middle and high school teachers / M. A. Theobald. – California : Corwin Press, 2005. – 145 p.
31. Vallerand R. J. Measures of intrinsic and extrinsic motivation in sport and physical activity : a review and critique / R. J. Vallerand, M. S. Fortier / In : Advances in sport and exercise psychology measurement. Fitness information technology / ed. J. L. Duda. – Morgatown, 1998. – P. 81–101.

Рецензент: канд. психол. наук, доц. Курилюк С. І.

УДК 796.015.1.001.26-796.825

ББК 75.716

Олена Дьоміна, Василь Бусол

ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМНО-НОРМАТИВНИХ ОСНОВ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ФЕХТУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті викладені основні факти, що стосуються формування програмно-нормативних основ розвитку фехтування в Україні у різні історичні періоди. Аналізуються навчальні програми для спортивних шкіл та вищих навчальних закладів, а також нормативні вимоги для присвоєння спортивних розрядів і звань.

Ключові слова: історія, спорт, фехтування, програми, нормативи, класифікація.

В статье изложены основные факты, связанные с формированием программно-нормативных основ развития фехтования в Украине в разные исторические периоды. Проводится анализ учебных программ для спортивных школ и высших учебных заведений, а также нормативные требования для присвоения спортивных разрядов и званий.

Ключевые слова: история, спорт, фехтование, соревнования, программы, нормативы, классификация.

In article the basic facts connected with formation of program and standard bases of development of fencing in Ukraine during the different historical periods are stated. The analysis of Training programs for sports schools and higher educational institutions, and also standard requirements for assignment of sports categories and ranks is carried out.

Keywords: history, sports, fencing, competitions, programs, standards, classification.

Постановка проблеми та аналіз результатів останніх досліджень. Фехтування відноситься до найбільш пріоритетних видів спорту в Україні. Високі спортивні результати українських фехтувальників не були б можливими без відповідного розвитку науково-методичного, організаційного та матеріально-технічного забезпечення. Важливу роль у розвитку вітчизняного фехтування відіграють програмно-нормативні осно-

включені в комплекс ГПО, що мало велике значення для популяризації та розвитку спортивного фехтування [9, с.189]. Введення в дію у 1935 році Єдиної всесоюзної спортивної класифікації (ЄВСК) для присвоєння спортивних розрядів та звання “Майстер спорту СРСР” також позитивно вплинуло на зростання майстерності фехтувальників. Для виконання нормативу “Майстер спорту СРСР” необхідно було посісти місця не нижче II на чемпіонаті країни [13, с.128].

З 1931 року у Польщі, до якої входила більшість територій Західної України, запроваджується комплекс нормативів “Państwowa Odznaka Sportowa” (P.O.S.). Особам, які успішно виконали встановлені нормативи, видавалися відповідні документи та нагрудні знаки. Виконання нормативів P.O.S. було добровільним, але дуже престижним у суспільстві та в середовищі військових.

Контрольні вправи поділялися на шість груп. Претендент на відзнаку повинен був вибрати по одній вправі з кожної групи і успішно пройти випробування. Серед контрольних нормативів, які входили у четверту групу разом з метанням диску, спису, м'яча та гранати, штовханням ядра, боксом та стрільбою, були й нормативи з фехтування [14]. Можна вважати, що це була перша спроба запровадження нормативних випробувань з фехтування на території Західної України.

У квітні 1935 року Український Спортовий Союз (У.С.К.) на сторінках часопису “Готові” видає перелік вимог на Відзнаку Фізичної Справності (В.Ф.С.). Цей комплекс нормативів повинен був стимулювати українське населення до занять з фізичного самовдосконалення. Серед нормативів за вибором подається і “проба шерму” – перевірка навичок у спортивному фехтуванні. До цієї вправи допускали чоловіків від 17 до 50 років і жінок 19 – 50 років [7, с.4].

Однією з перших навчальних програм з фехтування, яка регламентувала підготовку тренерських кадрів була програма для інститутів фізкультури “Владение холодным оружием”, що була підготовлена К.Т.Булочко у 1938 році. Даною програмою передбачалося вивчення історії, теорії, техніки, тактики, медико-біологічних та гігієнічних основ фехтування і рукопашного бою. Студенти інститутів фізкультури, відповідно до даної програми, повинні були оволодіти навичками планування тренувального процесу, організації та проведення змагань, брати участь у суддівстві [1, с.78]. У 1940 році також вийшла програма з фехтування та рукопашного бою для спортивних секцій та колективів фізкультури [9, с.217].

Наприкінці 40-х років в Україні у великій кількості відкриваються секції в ДЮСШ, навчальних закладах, на підприємствах та в добровільних спортивних товариствах. Формуються науково-методичні та організаційні основи підготовки спортсменів високої кваліфікації. Видається велика кількість навчальних програм, методичних та навчальних посібників для спортивних секцій, ДЮСШ, навчальних закладів. 1949 року вийшла Навчальна програма для спортивних секцій та колективів фізкультури, розроблена К.Т.Булочко. Програма рекомендована для секцій фехтування і рукопашного бою. Основною метою програми є забезпечення єдності навчально-тренувального процесу в усіх осередках фехтування. Її зміст передбачав вивчення теорії, техніки, тактики та оволодіння інструкторськими навичками з фехтування на рапірах, шаблях і багнетах. Значна увага приділяється узгодженню загальної фізичної підготовки на основі комплексу ГПО зі спеціальною підготовкою у фехтуванні [1, с.128].

Українське фехтування впродовж багатьох десятиліть було складовою частиною фехтування в СРСР. Основні положення теорії і методики фехтуванні формувались відомими тренерами, які успішно поєднували практичну роботу з підготовки спортсменів високої кваліфікації з науковою та методичною роботою: В.О. Андрієвський, В.А. Ар-

ви підготовки спортсменів, до яких відносяться навчальні програми та контрольні нормативні вимоги для оцінки підготовленості спортсменів. Найбільш важливий документ, який дозволяє об'єктивно оцінити рівень спортивної підготовленості, – Єдина спортивна класифікація України.

Не дивлячись на те, що процес формування програмно-нормативних основ розвитку українського фехтування налічує декілька століть, історичні аспекти даної проблеми залишаються малодослідженими. На наш погляд, це негативно відображається на формуванні теоретичних знань учнів спортивних шкіл і, особливо, студентів спеціалізованих ВНЗ, де проводиться підготовка фахівців з фехтування. Дослідження даної проблеми дозволить отримати об'єктивну інформацію про особливості формування програмно-нормативних основ спортивного фехтування в Україні на окремих історичних етапах.

Публікація підготовлена в рамках виконання теми 1.1. “Історичні, організаційно-методичні, правові засади реалізації олімпійської освіти України” Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр. Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту.

Мета дослідження – встановити формування програмно-нормативних основ фехтування в Україні на окремих історичних етапах.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовували теоретичний аналіз та узагальнення, порівняльно-історичний та хронологічний методи.

Результати дослідження та їх обговорення. Різні види холодної зброї та способи володіння ними відомі на території України з глибокої давнини. Навчання прийомам бою на холодній зброї давнього населення України, у Княжу та Козацьку добу відбувалося без чітко визначених і документально оформлених правил та регламентувалося лише усталеними звичаями та досвідом наставників.

До кінця XVIII ст. у Росії та Австро-Угорщині, до складу яких входили українські території, були створені регулярні військові формування західноєвропейського зразка. В офіційних військових статутах другої половини XVIII ст. – першої половини XX ст., що були чинними на території України, наводяться прийоми бою на клинковій зброї, якими неодмінно повинен був володіти кожен вояк. Рядові воїни вивчали відносно прості фехтувальні прийоми та поєднання прийомів, причому спочатку необхідно було засвоїти фехтувальні дії у пішому строю, а пізніше удосконалювати їх верхи на конях на місці та під час руху швидким алюром [15, с.22; 8]. Офіційні військові статuti були першими свого роду програмно-нормативними документами, де чітко регламентувався зміст навчання військово-прикладному фехтуванню.

На початку XX ст. у Російській імперії, до якої належала більша частина українських територій, були підготовлені перші програми з фізичного виховання для навчальних закладів, у яких до переліку рекомендованих вправ входило і фехтування. Так, у 1903 році у Харківському навчальному окрузі був виданий Циркуляр № 9, який рекомендував використовувати у заняттях з гімназистами старших класів поряд з вправами на гімнастичних приладах, плаванням, катанням на велосипеді та ковзанах також і фехтування [2, с.138]. У 1909 році П.Ф. Лєсгафт рекомендує заняття фехтуванням на рапірах для старших класів гімназій [6, с.108]. У 1911 році на сторінках журналу “Сокол” була викладена програма для середніх шкіл Російської імперії автора О.Вондрачека, в якій рекомендуються заняття фехтуванням у 7 та 8 класах. Наголошується, що спочатку учні навчаються фехтуванню на рапірах, а пізніше – на шаблях [3, с.173].

У 30-ті роки XX ст. в УРСР помітно активізувалася робота з формування програмно-нормативних основ фехтування. У 1931 році нормативи з фехтування були

кадьєв, К.Т. Булочко, Д.А. Тишлер, М.П.Мідлер, О.П. Пономарьов, А.П. Варакін, Л.В. Сайчук та ін. Саме ними були підготовлені перші підручники, навчальні посібники, методичні рекомендації, навчальні програми, які широко використовувалися у практичній роботі українських фахівців [1, с.80; 11; 12].

У той же час, науково-дослідна робота з фехтування активно проводилася у Київському та Львівському інститутах фізичної культури. Навчальні посібники, методичні рекомендації, Навчальні програми підготовлені фахівцями цих ВНЗ – В.О. Андрієвським, В.С. Келлером, Т.А. Дубовенко та ін. широко впроваджувалися у навчально-тренувальний процес спортсменів-фехтувальників, використовувалися у роботі з учнями спортивних шкіл, студентами спеціалізованих вищих навчальних закладів [10, 11, 12]

За радянський період було створено більше ніж 25 Навчальних програм, які регламентували роботу різних організацій з розвитку фехтування. За призначенням їх можна поділити на три групи:

- 1) Навчальні програми з фехтування для секцій колективів фізкультури та відділень фехтування спортивних шкіл;
- 2) Навчальні програми з фехтування для спеціалізованих ВНЗ спортивного профілю;
- 3) Навчальні програми з фехтування для неспеціалізованих ВНЗ.

Основними завданнями програм першої групи було встановлення єдиних принципів організації навчально-тренувального процесу у всіх секціях і відділеннях фехтування спортивних шкіл, та надання методичної допомоги фахівцям з організації та побудови навчально-тренувальної і виховної роботи з метою досягнення спортсменами високих спортивних результатів.

Навчальні програми з фехтування другої групи передбачали оволодіння студентами спеціалізованих ВНЗ необхідним обсягом професійно-педагогічних знань, вмінь і навичок для роботи в якості тренерів-викладачів з фехтування.

Навчальні програми третьої групи передбачали вирішення завдань фізичного виховання засобами фехтування та підвищення спортивної майстерності студентів ВНЗ неспортивного профілю.

У табл. 1. представлені навчальні програми з фехтування, які регламентували зміст, організацію та режим навчально-тренувальної роботи у відділеннях фехтування спортивних шкіл.

Навчальні програми з фехтування для спортивних шкіл у роки незалежності України були підготовлені 1997 року (автори Єрохін і Дубовенко) та у 2006 та 2012 роках (автор В.А. Бусол). У навчальних програмах даного періоду простежується тенденція до зниження віку початку занять фехтуванням, зменшення кількості учнів у навчальних групах. Вказані програми регламентують організацію навчально-тренувального процесу та передбачають виконання нормативів з загальної та спеціальної підготовленості для зарахування учнів у навчальні групи на етапах багаторічної підготовки.

Починаючи з 1960-х років програми з фехтування для інститутів фізкультури розроблялися окремо для тренерських (спортивних) та педагогічних факультетів і затверджувалися центральним державним органом управління у галузі фізичної культури і спорту СРСР.

Навчальні програми для ВНЗ з фізичного виховання і спорту представлені у табл. 2.

Таблиця 1

Назви навчальних програм з фехтування для ДЮСШ

№ п/п	Назва програми	Місце видання, рік, автори	Вік учнів у групах початкової підготовки	Кількість учнів у групах початкової підготовки
1.	Фехтование. Программа для детских спортивных школ*	Москва, 1960 А.М. Пономарьова	з 12 років	20
2.	Фехтование. Программа для детско-юношеских спортивных школ (комплексных и специализированных)*	Москва, 1972 Т.А. Дубовенко, Ю.І. Канишев	з 12 років	15
3.	“Фехтование”. Программа для спортивных секций коллективов физкультуры и спортивных клубов*	Москва, 1971 Т. А. Дубовенко	з 16 років	
4.	“Фехтование”. Программа для спортивных школ молодежи и школ высшего спортивного мастерства*	Москва, 1972 Т. А. Дубовенко, Ю.І. Канишев.	-	
5.	“Фехтование”. Поурочная программа для групп начальной подготовки детско-юношеских спортивных школ*	Москва, 1984 Д.А.Тишлер, А.Д.Мовшович, В.А. Бусол та ін.	з 10 років	12
6.	“Фехтування”. Навчальна програма для дитячо-юнацьких шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності	Київ, 1997 О.В. Єрохін, Т.О. Дубовенко.	з 10 років	16
7.	“Фехтування”. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та училищ олімпійського резерву	Київ, 2006 В.А. Бусол.	з 10 років	10
8.	“Фехтування”. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю (проект знаходиться на затвердженні)	Київ, 2013 В.А. Бусол	з 8 років	10

Примітка. Назви програм подано без перекладу українською мовою.

Фехтування також викладається в навчальному курсі з фізичного виховання у ряді українських ВНЗ різного профілю (технічних, педагогічних, класичних тощо). Серед навчальних закладів III–IV рівнів акредитації слід назвати Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, Харківський державний університет ім. В. Каразіна, Львівський національний університет ім. І. Франка, Харківську національну академію міського господарства. З метою регламентування та методичного забезпечення навчального процесу з фехтування у неспеціалізованих ВНЗ створюються робочі навчальні програми, які враховують вимоги навчальних програм з дисципліни

“Фізичне виховання” (кількість годин, кадрове та матеріально-технічне забезпечення тощо).

Таблиця 2

Навчальні програми з фехтування для ВНЗ з фізичного виховання і спорту

№ п/п	Назва програми	Рік, автори	К-ть годин
1.	Фехтование. Программа для институтов физической культуры*	1955 В.О. Андрієвський	290
2.	Фехтование. Программа для педагогических факультетов институтов физической культуры (общий курс и курс совершенствования)*	1964 В.О. Андрієвський, В. С. Келлер, А.М. Пономарьова	250
3.	Фехтование. Программа для спортивных факультетов институтов физической культуры (курс специализации)*	1974 А.П. Варакін А.М. Пономарьова	750
4.	Фехтование. Программа для педагогических факультетов институтов физической культуры*	1978 А.М. Пономарьова Д.А. Тишлер	280
5.	Фехтование. Программа для тренерских факультетов институтов физической культуры*	1982 А.П. Варакін, А.М. Пономарьова, А.Д. Мовшович, П.А. Ренський	900

* – назви програм подано безперекладу українською мовою.

Серед найбільш відомих програм, які регламентують вивчення фехтування у неспеціалізованих ВНЗ, можна відмітити “Поурочну програму навчального курсу “Фехтування” для студентів гуманітарних факультетів ХНПУ ім. Г. Сковороди” (автор І. Кривенцова); “Базову навчальну програму трирічної підготовки спортсменів, громадських суддів та волонтерів із фехтування для студентів денної форми навчання ХНМГ” (укладач І.Садовська); “Методичні рекомендації до занять з фехтування” для студентів I–II курсів НУ “Львівська політехніка” (укладач Ю. Перженцев). Вказані програми включають у себе теоретичний та практичний матеріал з фехтування, а також блоки загальної фізичної підготовки, куди можуть входити легкоатлетичні та гімнастичні вправи, спортивні ігри, плавання, лижна підготовка тощо. Програми передбачають оволодіння студентами основами техніки, тактики та методики навчання фехтуванню, навичками суддівства та інструкторської діяльності [5, с.3].

Система нормативних вимог для присвоєння спортивних звань і розрядів (ЄВСК), яка була розроблена та запроваджена в СРСР ще у 30-ті роки, періодично переглядалась і доповнювалась та була чинною і в Україні аж до 1993 року. Даний нормативний документ використовувався як для планування та оцінки роботи тренерів і колективів фізкультури, так і для підвищення мотивації фехтувальників до спортивного удосконалення. Спортивні розряди і звання враховувалися при комплектуванні навчальних груп у спортивних школах та здійсненні відбору у спортивні команди. ЄВСК відіграла позитивну роль у зростанні масовості занять спортом та досягненні високих результатів на міжнародних змаганнях.

До 1957 р. нормативи ЄВСК з фехтування змінювалися безсистемно, то в сторону підвищення, то в сторону їх зниження. З 1960 року нормативи класифікації переглядалися зі стабільною регулярністю після завершення кожного олімпійського циклу, а їх рівень залежав від показаних спортсменами результатів на Олімпійських іграх.

Нова редакція ЄВСК була чинною на весь період підготовки до наступних Олімпійських ігор [13, с.128].

У 1993 році в незалежній Україні була розроблена і затверджена власна Єдина спортивна класифікація України (ЄСКУ), яка встановлює нормативи для присвоєння спортивних розрядів та звань. Спортивні звання “Майстер спорту України” та “Майстер спорту України міжнародного класу” присвоюються наказом Міністерства молоді та спорту України. Спортивні розряди “Кандидат у майстри спорту”, I, II, III мають право присвоювати фізкультурно-спортивні організації на рівні областей, міст та районів.

За останні роки чітка періодичність прийняття нових редакцій ЄСКУ зі змінами нормативних вимог була порушена. Внаслідок постійних реорганізацій державних керівних органів сфери фізичної культури і спорту, ЄСКУ затверджуються із запізненням. Однак, ЄСКУ залишається одним з найважливіших програмно-нормативних документів, який визначає розвиток спортивного фехтування в Україні.

Висновки

1. Процес формування програмно-нормативних основ фехтування бере свій початок з армійських статутів XVIII ст., які регламентували навчання військово-прикладному фехтуванню в арміях тих часів. На рубежі XIX та XX ст. були створені програми з фізичного виховання для середніх навчальних закладів, у яких рекомендувалися заняття фехтуванням. Авторами навчальних програм були П.Ф. Лесгафт, О.Вондрачек та ін.

2. У 30–40 роки в СРСР були створені навчальні програми для секцій фехтування, відділень спортивних шкіл та інститутів фізкультури. У цей період була розроблена система нормативів для перевірки рівня загальної фізичної підготовленості “Готовий до праці і оборони”. До переліку нормативів входило фехтування.

3. На території Західної України до 1939 року діяли власні системи нормативів, де в перелік залікових вправ входило і фехтування. У польських спортивних товариствах діяла система нормативів “Państwowa Odznaka Sportowa”, а в українських – “Відзнака Фізичної Справності”.

4. Навчальні програми, видані за весь період розвитку спортивного фехтування в Україні за своєю спрямованістю можна поділити на три групи:

1) програми з фехтування для секцій колективів фізкультури та відділень фехтування спортивних шкіл. Програми даної групи передбачали встановлення єдиних принципів організації навчально-тренувального процесу у всіх секціях і відділеннях фехтування спортивних шкіл з орієнтацією на високі спортивні досягнення.

2) програми з фехтування для спеціалізованих ВНЗ спортивного профілю. Навчальні програми з фехтування другої групи передбачали оволодіння студентами спеціалізованих ВНЗ необхідним обсягом професійно-педагогічних знань, вмінь і навичок для роботи в якості тренерів-викладачів з фехтування.

3) програми з фехтування для неспеціалізованих ВНЗ. Навчальні програми третьої групи передбачали вирішення завдань фізичного виховання засобами фехтування та підвищення спортивної майстерності студентів неспеціалізованих ВНЗ.

5. Система нормативних вимог для присвоєння спортивних звань і розрядів (ЄВСК), яка була розроблена та запроваджена в СРСР ще у 30-ті роки, періодично переглядалась і доповнювалась та була чинною і в Україні аж до 1993 року. У 1993 році в незалежній Україні була розроблена і затверджена власна Єдина спортивна класифікація України (ЄСКУ). ЄВСК та ЄСКУ відіграли значну роль в популяризації фехтування та зростанні спортивних досягнень фехтувальників. За допомогою ЄСКУ здій-

нюється розподіл учнів у навчальні групи спортивних шкіл, комплектуються збірні команди, оцінюється ефективність роботи тренерів і спортивних організацій.

1. Белова Е. Фехтование в СССР: Ретросп. аннот. указ. литературы (1917–1972 гг.) / Е. Д. Белова. – Минск : Респ. науч. метод. б-ка по физ. культуре, 1976. – С.78.
2. Бондарь А. Теория и практика физического воспитания гимназистов на Слобожанщине во второй половине XIX-начале XX вв. : дис. ... канд. наук по физ. вихованню і спорту : (24.00.02) / Анастасия Бондарь ; ХГАФК. – Х., 2006. – 191 с.
3. Вондрачек О. К вопросу о физическом воспитании и о преподавании гимнастики в школах // Сокол. – М., 1911. – № 7. – С. 173–174.
4. Єдина спортивна класифікація України на 1993–1996. Частина I. – К., 1993. – 187 с.
5. Кривенцова І. Формування фізичної культури майбутніх педагогів засобами фехтування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Кривенцова І. – Чернігів, 2011. – 22 с.
6. Лесгафт П. Ф. Руководство по физическому образованию детей школьного возраста // Собрание педагогических сочинений / Лесгафт П. – М. : Физкультура и спорт, 1952. – Т. 2. – С. 308–320.
7. Проба за Відзнаку Фізичної Справності // Готові. – Львів, 1935. – 31 травня. – С. 4.
8. Строевой кавалерийский устав. (ч. 1, 2, 3) [Электронный ресурс] / Военная Типография. – С.Петербургъ, 1912. – Режим доступа : http://www.cavalierist.ru/vpv_ks_books.shtml.
9. Фехтование. Справочник / сост. В. Базаревич. – М. : Физкультура и спорт, 1975. – 231 с.
10. Фехтування. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та училищ олімпійського резерву. – К., 2006. – 44 с.
11. Фехтование. Программа для детских спортивных школ. – М., 1960. – 40 с.
12. Фехтование. Программа для пед. ф-тов ин-тов физкультуры (общий курс и курс совершенствования). – М. : Физкультура и спорт, 1964. – 32 с.
13. Фехтование : Энциклопедия / сост. М. Ракита, В. Штейнбах. – М. : Человек, 2011. – С. 128.
14. Państwowa Odznaka Sportowa. Tryb dostępu: <http://www.dobroni.pl/rekonstrukcje.panstwowa-odznaka-sportowa.13385>.
15. Zablocki W. Ciecica prawdziwa sabla / Wojciech Zablocki. – Warszawa : Sport i turystyka, 1989. – S. 22–24.

Рецензент: канд. пед. наук, доц. Тягур Р. С.

УДК 796.11.3:658

ББК 75.4

Роман Тягур

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПРАЦІ У СФЕРІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

У статті висвітлено сутність управлінської праці як складової управлінської діяльності у сфері фізичного виховання і спорту.

Ключові слова: управлінська праця, інформація, управлінське рішення, менеджер, зміст діяльності менеджера.

В статье раскрыта сущность управленческого труда как составляющей управленческой деятельности в сфере физического воспитания и спорта.

Ключевые слова: управленческая работа, информация, управленческое решение, менеджер, содержание деятельности менеджера.

In this article the entity of administrative work as a component of managerial activities in the field of physical education and sport is described.

Keywords: administrative work, information, managerial decision, manager, content of manager's activities.